

Janusz Korczak współcześnie. Jak budować świat przyjazny dziecku?

Niniejszy numer „Kwartalnika Pedagogicznego” jest poświęcony postaci niezwyklej, jaką był Janusz Korczak: pedagog-badacz, reformator wychowania, odkrywca badań nad dzieciństwem, znawca i rzecznik dziecięcych spraw i praw, autorytet pedagogiczny, a także naukowy.

Prezentowane w tym numerze „Kwartalnika Pedagogicznego” artykuły pozwalają spojrzeć z perspektywy teoretycznej i praktycznej na dzieło i dokonania Korczaka. Prowadzą one do wydobycia i pokazania bogactwa myśli pedagogicznej Korczaka z odniesieniem do kierunków przemian, które muszą się urzeczywistnić, aby mogło zostać zrealizowane podstawowe prawo każdego człowieka do edukacji i aby można było myśleć o budowaniu bardziej zrównoważonej, inkluzywnej i pokojowej przyszłości. Zgodnie z duchem raportu UNESCO „Futures of Education” projektowanie przyszłości powinno być poprzedzone przywróceniem równowagi w relacjach, zarówno międzyludzkich, jak i z naturą, a także techniką, która w coraz większym stopniu przenika nasze życie, stwarzając niezwykle możliwości, ale także i zagrożenia dla równości szans rozwojowych, inkluzywności i demokratycznego uczestnictwa.

Na obecny tom składa się: 12 artykułów naukowych, jeden artykuł recenzyjny i jedno sprawozdanie z konferencji. Szczególna uwaga została skierowana na analizę idei korczakowskich w kontekście obecnych realiów edukacyjnych, społecznych, kulturowych oraz geopolitycznych ze wskazaniem propozycji zmian i modernizacji wybranych obszarów rzeczywistości na rzecz projektowania przyszłości stwarzającej świat, który jest przyjazny dzieciom i nam wszystkim. Zmiany uwarunkowań zewnętrznych, w tym zmiany społeczne, instytucjonalne, kulturowe wynikające z nowych wyzwań, narastających nierówności społeczno-gospodarczych, problemów środowiska przyrodniczego, czy problemów migracji mają silny wpływ na rozwój ludzkości, edukację i jakość życia dzieci i osób dorosłych. Zgromadzone tutaj

teksty przedstawiają autorskie pomysły na rozwiązanie zdiagnozowanych problemów, wynikające z zastosowania współcześnie myśli pedagogicznej Korczaka.

Tom otwiera niezwykle ważny artykuł Barbary Smolińskiej-Theiss *Miejsce Janusza Korczaka w polskiej pedagogice akademickiej*. Artykuł prezentuje unikatowe badania dotyczące dorobku Korczaka, jego nowatorskich idei pedagogicznych i ostrzegania jego pedagogiki przez środowiska naukowe w Polsce. Autorka podkreśla, że przez długi czas polska pedagogika nie była otwarta na nowe podówczas idee Korczaka. Jego dzieła były dyskredytowane naukowo i ideologicznie. Pedagogika Korczaka była dla konserwatystów zbyt radykalna, zaś dla lewicy za mało rewolucyjna. Jednak wraz z upływem czasu życie i dzieło Korczaka stało się przedmiotem szerokiego zainteresowania w kraju i zagranicą. Korczak stał się czołowym przedstawicielem pedagogiki opiekuńczej wraz ze stworzonym przez siebie oryginalnym systemem wychowawczym. Przełom antypozytywistyczny i zmiana paradygmatów w naukach o wychowaniu pozwoliły Korczakowi wejść do grona najwybitniejszych przedstawicieli współczesnej pedagogiki.

Wiesław Theiss w artykule: *Przestrzenie życia i śmierci. O „Pismach czasu wojny (1939–1942)” Janusza Korczaka*, analizuje wydany w 2021 r. piętnasty tom wszystkich *Dzieł Korczaka* zatytułowany *Pisma czasu wojny (1939–1942)*. Na ten tom składa się 86 tekstów napisanych przez autora *Dzieł* podczas jego pobytu w „dzielnicy zamkniętej”, zwanej też „terenem śmierci” getta warszawskiego. *Pisma czasu wojny (1939–1942)* w całości prezentują zachowaną spuściznę pisarską Korczaka z okresu II wojny światowej. Stanowią one dramatyczne świadectwo heroicznej i pełnej determinacji walki Korczaka o prawo dziecka do życia, nawet w sytuacji granicznej. Jest to także wspomnienie jego własnych poszukiwań odpowiedzi na pytanie o sens ludzkiego świata w czasach zagłady.

Maria Czerepaniak-Walczak w tekście: *Humoreski, felietony, drobiazgi satyryczne – formy publicznego intelektualizmu Janusza Korczaka* stawia tezę, że Korczak był publicznym intelektualistą, a jednym z instrumentów używanych przez niego do wzbudzania namysłu i demaskowania osobowych i systemowych ograniczeń był komizm, satyra, groteska. Autorka wskazuje na intelektualny i emocjonalny potencjał felietonów i humoresek Korczaka zamieszczanych na łamach satyrycznego czasopisma „Kolce”. Ta część twórczości Korczaka nieczęsto jest przedmiotem analiz pedagogicznych. Jej adresatem mieli być dorośli, co dowodzi, że Korczak był pisarzem dla wszystkich i adresował swoje „prawdła” do ludzi w każdym wieku. Autorka podkreśla, że sięganie do instrumentarium problematyki gelotologicznej w odczytywaniu przesłania Korczaka, zwłaszcza kierowanego do dorosłych, domaga się pogłębionych analiz. Jest to jeden z warunków rozumienia specyfiki korczakowskiej publicznej pedagogii i stosowania jej w trosce o teraźniejszość i przyszłość.

Marek Konopczyński w artykule: *Pedagogika resocjalizacyjna a pedagogia korczakowska. W poszukiwaniu wspólnych kontekstów* dokonuje wprowadzenia do opisu pedagogicznego (edukacyjnego i wychowawczego) dorobku Korczaka widzianego z perspektywy teorii i praktyki zarówno klasycznej, jak i współczesnej pedagogiki resocjalizacyjnej. Analizy autora cechują się oryginalnością – w naukowej literaturze pedagogicznej takie ujęcie problemu jest nowatorskie.

Moshe Shner w artykule: *The Isaiah of the 20th century – Korczak's utopia of all men solidarity* omawia ideę solidarności Korczaka, mającą swoje źródła głęboko w Jego humanistycznych poglądach. Autor, podobnie jak inni żydowscy intelektualści nowoczesności, pokazuje, że Korczak wyobrażał sobie rzeczywistość pełną jedności i solidarności wszystkich ludzi. Autor *Pism czasu wojny...* był świadomy politycznych, kulturowych i społecznych realiów XX w. W Polsce międzywojennej, podobnie jak w innych krajach europejskich, obecne były idee antysemickie. Niemniej jednak Korczak miał nadzieję, że świat jest do naprawienia i że pewnego dnia wszyscy ludzie na świecie zjednoczą się wokół sprawy dziecka. Zdaniem Moshe Shnera słowa Korczaka, podobnie jak biblijne proroctwa Izajasza, „pozostały niespełnione”, ale my, żyjący w niespokojnych czasach, musimy mieć nadzieję, że pewnego dnia, „na końcu dni”, staną się one rzeczywistością.

Marek Michałak w tekście: *Wzywam o magna charta libertatis – aktualność Korczakowskiego wezwania* koncentruje się na analizie zjawiska, instytucji i specyficznego znaku społeczno-kulturowego i pedagogicznego, jakim jest Order Uśmiechu, będącego gwarantem realizacji Korczakowskiego wezwania o prawa dziecka, o *magna charta libertatis*. Autor ukazał aktualność pedagogii Korczaka i jego wołania o przestrzeganie praw dziecka. Zwrócił uwagę na godność ludzką jako fundament praw dziecka, dziecięce obywatelstwo i dziecięcą podmiotowość. Idea Orderu Uśmiechu wpisała się w mądrość przesłania Korczaka, który na wiele sposobów dowodził, że nie tylko dorosły uczy dziecko bądź uczy się z dzieckiem, lecz dorosły uczy się od dziecka, a dziecko uczy dorosłego.

Bogusław Śliwerski w artykule: *Od idei korczakowskiej samorządności do niemożności jej spełnienia w publicznym szkolnictwie* na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań historyczno-problemowych dokonuje ustaleń dot. źródeł samorządności uczniowskiej w szkolnictwie publicznym w Polsce i ukazuje ich związek z pedagogiką Korczaka. Autor omawia trzy okresy prób wyjścia ku demokratyzacji procesu uspołecznienia wychowania w szkołach ogólnodostępnych na wzór Korczakowskiej republiki edukacyjnej, której istotą jest autentyczna partycypacja dzieci w podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska ich codziennego rozwoju. Uzyskane wyniki pokazują, że korczakowska idea samostanowienia dzieci w kwestiach dotyczących ich praw w instytucjach publicznych jest wyjątkowa, ponieważ

i nauczycielom i sprawującym władzę w państwie brakuje odwagi do demokratyzacji procesu wychowawczego w tych instytucjach. Wspomniane w artykule pokolenia wychowawców i nauczycieli nie były w stanie powstrzymać reprodukcji quasi-samorządności w edukacji publicznej. Autor zachęca do ponownego studiowania myśli Korczaka i ponawiania prób zmian na rzecz wychowania dzieci i młodzieży szkolnej w demokracji, zamiast uczenia tylko o demokracji.

Ewa Jarosz w artykule: *Dzieci jako partnerzy życia społecznego – Korczakowskie poglądy w tworzeniu i rozwoju idei partycypacji społecznej dzieci i młodzieży* wskazuje, że dynamiczny rozwój praktyki oraz teorii partycypacji społecznej dzieci i młodzieży, który można zaobserwować w ostatnich kilku dekadach, ma swoje korzenie w pedagogice i filozofii wychowania stworzonej przez Korczaka. Autorka zaproponowała badania oparte o analizę dyskursu dotyczącą formalnych podstaw partycypacji społecznej dzieci oraz wielowątkowego dyskursu we współczesnej literaturze przedmiotu. Badania dowodzą aktualności poglądów Korczaka, które są podstawą konstituowania się oraz rozwoju idei i praktyki udziału dzieci w obserwowanych obecnie tendencjach.

Avi Tsur i Batia Gilad w artykule *The importance of a children's newspaper* dokonują namysłu nad wpływem pism tworzonych przez dzieci na ich rozwój w zakresie odpowiedzialności, uczestnictwa w życiu społecznym, partycypacji, samooceny i statusu społecznego. Badania autorów pokazują, że Korczak nakreślał problemy, z jakimi mogą się spotkać szkoły chcące tworzyć gazetkę szkolną, poruszał również kwestię tematów, które mogą interesować dzieci i wzmacniać ich poczucie przynależności. W ostatnich latach gazetki młodzieżowe w szkołach nabrały rozpędu ze względu na postęp technologiczny oraz nowe i nowoczesne możliwości medialne. Promowanie przez Korczaka postępowych technik edukacyjnych obejmowało realne możliwości upodmiotowienia dzieci i młodzieży. Doskonałym tego przykładem było zaangażowanie dzieci w tworzenie „Małego Przeglądu”.

Anna Kamińska-Malandain w artykule: *Szkoła pracy – aktualny namysł nad teorią i praktyką Janusza Korczaka i Marii Montessori* przedstawia analizy dotyczące filozoficznego kontekstu myśli i twórczości Korczaka i Montessori. Autorka ukazuje ich jako myślicieli krytycznych i podkreśla aktualność ich myśli dotyczących edukacji, a także szeroko rozumianego życia społecznego. W artykule podjęto namysł nad tym, jaki świat chcemy pokazać tym, którzy będą tu po nas? Co jest dla nas najważniejsze? Jaki jest sens naszego życia? Waleń i innowacyjność naukowa artykułu polega na pogłębionej refleksji filozoficznej nad myślą i sztuką Korczaka oraz na uszczegółowieniu jej w odniesieniu do wychowania. Z badań wynika, że rozważania Korczaka i Marii Montessori w kwestii wartości i godności pracy oraz edukacji dla pokoju są wciąż często przedstawiane jako kontrowersyjne i postrzegane jako utopijne. Tymczasem dotyczą one także współczesnych czasów, w których ludz-

kość zмага się z problemami wojny, epidemii, nacjonalizmu, przemocy, biedy i wykluczenia. Rozumiejąc przeszłość, budujemy naszą przyszłość – powrót do refleksji i kierunków myślenia tych obojga pedagogów, lekarzy i myślicieli, może przyczynić się do budowania przyszłości dzieci na całym świecie.

Agnieszka Naumiuk i Barbara Sochal w artykule: *Mysł Janusza Korczaka/ Henryka Goldszmita w kontekście debat obywatelskich o edukacji w Polsce oraz dyskusji nad realizacją demokratycznych praw dziecka w edukacji* zapoznają z wnioskami z debat o edukacji. Debaty te miały miejsce w latach 2017–2018 w Polsce, w konsekwencji kryzysu polskiej szkoły. Wnioski z debat skonfrontowane zostały z uniwersalnością myśli Korczaka. Autorki podkreślają wagę uznania szkoły jako miejsca edukacji do demokracji i miejsca doświadczania demokracji przez uczniów, odwołując się do twórczości Korczaka, dla którego demokracja oznaczała partnerstwo z dzieckiem w budowaniu rzeczywistości społecznej. Proces uczenia się demokracji nie powinien odbywać się bez aktywnego udziału dzieci, lecz z ich aktywnym wkładem.

Wojciech Lasota w artykule *Korczakowski wykład jako przestrzeń doświadczania podmiotowości* przedstawia wyniki swoich badań dotyczących zrozumienia doświadczeń i refleksji osób uczestniczących w wykładzie na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego. Pytania badawcze dotyczyły odbioru oraz interpretacji prowadzonego przez niego wykładu: „Janusz Korczak: inspiracje dla psychologów”, jak też deklarowanego wpływu tegoż wykładu na zachowania i sposób postrzegania rzeczywistości przez studentów i studentki. Badania pozwoliły na wyprowadzenie wniosków dotyczących przeżycia wykładu jako przestrzeni doświadczania podmiotowości oraz konsekwencji udziału w nim. Jedną z istotniejszych była gotowość do aktywnej zmiany otaczającego świata z uwzględnieniem poszanowania podmiotowości innych osób, w tym dzieci.

Tom zamykają dwa teksty. Pierwszy z nich to artykuł recenzyjny Adama Solaka „*Opowieści o tym, co w życiu ważne*” – *aksjosięra korczakowska*. Autor ukazał książkę Marka Michalaka *Opowieści o tym, co w życiu ważne* w konstelacji pedagogii korczakowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru aksjologicznego, łączącego wartość merytoryczno-formalną publikacji z myślą i dziełem życia Korczaka. Drugi zaś, to sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Korczakowskiej przygotowane przez Annę Górkę-Strzałkowską. Konferencja opatrzona tytułem „Janusz Korczak i dzieci. Lekcja przeszłości i nadziei. 80. rocznica śmierci Janusza Korczaka” odbyła się 20 października 2022 r. w Senacie Rzeczypospolitej Polskiej.

Joanna Madalińska-Michalak
Marek Michalak